

Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΟΦΘΑΛΜΟΣ

Ἰ Βυζαντινοὶ πατέρες μας δὲν ὑπῆρξαν φειδωλοὶ εἰς τιμητικὰ ὀνόματα γιὰ τὴν ἔνδοξον τὸν καιρὸ ἐκεῖνο καὶ ξακουστὴ στὸν κόσμον, μεγάλη καὶ σπουδαία καὶ σήμερον πόλι Θεσσαλονίκη. Τὴν ὀνόμασαν Μεγαλοπόλι, Μεγίστη καὶ Πολυάνθρωπη, Θεοφύλαχτη, Θεοφρούρητη, Μαρτυροφύλαχτη, Θεόσωστη, Μητρόπολι, Λαμπροτάτη, Πρεσβυτάτη, ἂν δὲν μὲ διαφεύγη καὶ κανένα ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα, πού ὅλα τῆς πᾶνε καλὰ καὶ εἶναι σωστὰ καὶ δίκαια χωρὶς καμία ὑπερβολή. Ἀλλὰ μὲ βαθύτερη ἐκτίμησι τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἱστορικῆς τῆς σημασίας — αὐτὸ πού εἶναι κάτι τι περισσότερο, παρὰ ὅτι μᾶς λέγουν τὰ ἀφελῆ κάπως ἐκεῖνα κοσμητικὰ ἐπίθετα—ἐπωνομάσθη ἡ Θεσσαλονίκη στοὺς παλαιοὺς φημισμένους καιροὺς τῆς καλλίτερα ἀκόμη «τὸ στολίδι τῆς Ἑλλάδος, τῆς Εὐρώπης τὸ μάτι» πού θέλει νὰ εἰπῆ βέβαια, ὅτι τότε ἦταν ὄχι μόνο μιὰ λαμπρὰ πόλις, ἢ λαμπρότερη μάλιστα στὴ πανένδοξον Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὸ πολυτιμότερον πράγμα πού εἶχε τὸ κράτος, γιὰ τὴ δύναμι του χωρὶς ἄλλο καὶ τὴ δόξα, εἰς ὅλο τὸ μεγάλο καὶ σπουδαῖο εὐρωπαϊκὸ του κομμάτι.

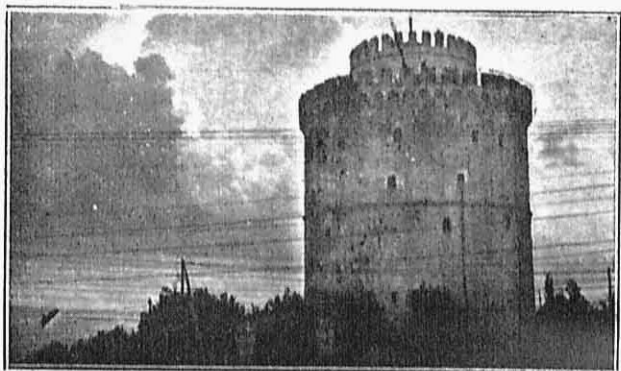
Ὡς πρὸς τοῦτο συμφωνοῦν σήμερον ὅλοι οἱ νεώτεροι παρατηρηταὶ καὶ οἱ ἔξετασταὶ τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως μὲ τὸν ἐκφραστικότερον καὶ εἰλικρινέστερον τρόπο. Τῆς ἀναγνωρίζεται καὶ εἰς τὴν τωρινή της ὄψιν, ὕστερα ἀπὸ τόσες ἀλλαγὰς τῶν καιρῶν καὶ κατατρεγμοὺς τῆς τύχης, τὸ χαρακτηριστικὸ γι' αὐτὴν ξεχωριστὸ ἐκεῖνο κάλλος, πού ἐκτὸς ἀπὸ τὴ

Σ. ΒΙΚΑΤΟΣ

ΜΑΥΡΟ ΚΑΙ ΑΣΤΡΟ

ζωγραφική της θέσι καὶ τὴ μεγαλειώδη φύσι ἐν γένει τῶν τόπων, ἀκτινοβολεῖ σ' αὐτὴ ἀπὸ τὰ σωζόμενα τοῦ περασμένου μεγαλείου της μνημεῖα, στὴν ἴδια παλαιά τους μορφή μερικὰ ἀκόμη διατηρημένα ἢ πανεύμορφα ἄλλα καὶ τὴν σήμεριν ἡμέρα, μὲ τὸ ὀλίγο, ἔστω, πὺν ἀφῆκεν ὑπόλοιπο εἰς αὐτὰ ἀπὸ τὸν παλαιὸ τὸν στολισμὸ ὁ χρόνος καὶ ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γιὰ τὴν ὑψίστη σημασία της εἰς τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία πρὸς διατήρησιν τῆς ἀρχῆς τοῦ κράτους εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς του χῶρας καὶ τὴ σωτηρία

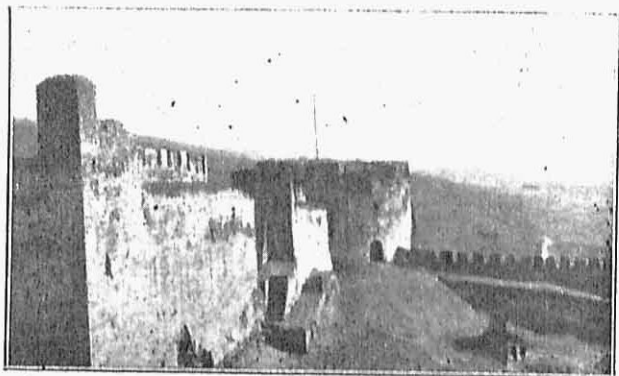
Ὁ Λευκὸς Πύργος.

τοῦ λαοῦ του εἰς αὐτὰς, τοῦ δικοῦ μας λαοῦ, τοῦ ἑλληνικοῦ, ὁμόφωνα ἢ σημερινὴ ἱστορικὴ κριτικὴ τάσσεται μὲ τὴ γνώμη τῶν μεσαιωνικῶν μας πατέρων, πὺν ἐκφράζουν τὰ πολὺ στοχαστικὰ εἰπωμένα λόγια των, ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἦταν, καθ' ὅλους ἐκείνους τοὺς σπουδαιοτάτους γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους μας αἰῶνες, «τῆς Εὐρώπης ὀφθαλμὸς».

Εἰς τὰς ὀλίγες σελίδες, πὺν ἀκολουθοῦν ἐδῶ, γιὰ μιὰ γενικὴ ἐντύπωσι πὺν παίρνει κανεὶς ἀπὸ τὴ μεγάλη πόλι τῆς Μακεδονίας, τὴ δεύτερη πρωτεύουσα τοῦ κράτους, ὅταν

τὴν γνωρίσῃ, δὲν θὰ γίνῃ λόγος γιὰ τὴ μνημειακὴ ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης, πὺν εἶναι ἐξόχως σπουδαία καὶ κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐνδιαφέρουσα μὲ ὅ,τι κανεῖς ἀκριβῶς μπορεῖ νὰ ἰδῇ σ' αὐτὴ ἀκόμα καὶ τώρα. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ξεχωριστὸ καὶ πολυμερὲς θέμα, πὺν ἡ λεπτὴ ἀντίληψις τῆς ἐννοίας τοῦ ἐξαιρετα πάλι φανερώνεται εἰς τὸν ἄλλο χαρακτηρισμὸ τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοὺς σοφοὺς Βυζαντινοὺς μας πατέρας, ὅτι ἡ πόλις αὐτὴ ἦταν «τὸ στολίδι τῆς Ἑλλάδος». Ἄς μὴν εἰπῇ δὲ κανεῖς ὅτι μὲ τοῦτο οἱ ἐπίγονοι ἐκεῖνοι ἔδειχναν μόνον ὅτι δὲν ἐννοῦσαν, καὶ γιὰ τοῦτο ἐπομένως ἔτσι ἐπιπόλαια ἔκριναν, τὴ θυμαστικὴ ἀρχαία Ἑλλάδα, βάζοντας τὸ ὄνομά τῆς ἐκεῖ ὅπου δὲν ἔπρεπε. Τὴν ἐννοοῦσαν καὶ τὴν παραεννοοῦσαν ἄλλ' ἀντιλαμβάνονταν κάλλιστα καὶ τοῦτο, βλέποντας εἰς τὰ παρόντα, ὅτι Ἑλλάς γι' αὐτοὺς ἦταν πλέον κάτι τι ἄλλο, καὶ τοῦτο κρατικῶς καὶ πολιτικῶς κάτι τι μεγαλύτερο καὶ σπουδαιότερο, παρὰ ἡ παλαιὰ ἐκείνη ὅσον δήποτε ὑπέρλαμπρη ἀρχαία Ἑλλάς. Εἰς τὲς ἀκόλουθες σελίδες γιὰ τοῦτο, ἐπαναλαμβάνω, θὰ προσπαθῆσω νὰ δώσω ἀποκλειστικὰ μιὰ ἰδέα ἀπλῶς τῆς ἐξαιρετικῆς πράγματι φυσικῆς ὡραιότητος τῆς Θεσσαλονίκης, μάλιστα κατὰ σύμπτωσιν ὅπως παρουσιάσθηκεν αὐτὴ εἰς τὰ μάτια ἤδη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πολὺν πρὸ τῆς κτίσεώς τῆς, χωρὶς νὰ παραλείψω τὰ τῆς γενέσεώς τῆς καὶ τῆς ἐκλογῆς πρὸ πάντων τῆς θέσεως αὐτῆς κατὰ τὴν ἰδρυσί τῆς· καὶ κατόπι θὰ ἐξηγήσω μὲ ὅσα λόγια σ' ἓνα μικρὸ ἄρθρο εἶναι δυνατόν, τὴ σπουδαιότητα αὐτῆς κατὰ τὴν ἐννοια πὺν εἶπαμε παραπάνω, εἰς τὴ Βυζαντινὴ μας ἱστορία. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο, ἀναφορικῶς μόνον πρὸς μιὰ περιωρισμένη ἐποχὴ· ἐπειδὴ ἄλλως ἡ σπουδαιότης τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ἴδια καὶ ὑπέροχη παραμένει εἰς ὅλους τοὺς συνεχεῖς αἰῶνας τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀκόμα ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἕως εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, δηλαδὴ σὲ μιὰ περίοδο ὀλόκληρη δεκαπέντε σχεδὸν αἰῶνων. Καὶ αὐτὸ δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς μας ἐδῶ.

Ἡ Θεσσαλονίκη δὲν ἦταν καμία ἀπὸ τὰς ἀπειράριθμες ἀρχαῖες ἐλληνικὰς πόλεις στὴν Ἑλλάδα ὅλη καὶ στὴ Μακεδονία ξεχωριστά, ὅπου ὄλα τὰ παράλια καὶ μιὰ χερσόνησος, ἡ Χαλκιδική, εἶχαν γεμίσει ἀπὸ ἀρχαῖα ἐλληνικὰ χτίσματα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα πὸν ὑπῆρχαν παραμέσα ἀνέκαθεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Ἡ Θεσσαλονίκη ἐγεννήθηκε πολὺ ὑστερότερα, στὰ τέλη τοῦ τρίτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος καὶ δὴ ἀμέσως μετὰ τὸ ἔτος 315 π. Χ., ὡς χτίσμα τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Κασάνδρου. Λὲν ἀντικατέστησεν ὅμως πάλι

Βλ γωνία τοῦ τείχους τῆς πόλεως.

καμία γνωστὴ ὅπωςδήποτε ἀρχαιότερη πόλι στοὺς ἴδιους τόπους, τοῦλάχιστον ἀσφαλῶς ὄχι τὴ Θέρμη καθὼς λέγουν, πὸν τὸ ὄνομά της ἴδη προσδιορίζει ἀρκετὰ καὶ τὴ διαφορετικὴ της θέσι, μ' ὅλον ὅπου κανένα σημεῖο τῆς ποτε ὑπάρξεως αὐτῆς δὲν ἐσημειώθηκε πουνενὰ στὴν πιθανή της περιφέρεια. Θέρμαι, δηλαδὴ θερμὰ λουτρὰ ἰαματικά, ὑπάρχουν καὶ σήμερα ὀλίγο μακρότερα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, νοτιοανατολικά, στὴν ἡσυχώτερη καὶ πλέον χαριτωμένη θέσι τοῦ βραχίονος τοῦ κόλπου μεταξὺ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ Καραμπουρνού, κοντὰ εἰς τὸ σημερινὸ Σέδες· καὶ

ἀπὸ αὐτὰ τὰ θερμὰ βέβαια θὰ ἔλαβε τὸ ὄνομά της στοὺς παλαιότερους ἑλληνικοὺς χρόνους ἢ Θέρμη. Τῆς Θεσσαλονίκης ἢ κτίσις ἦταν μιὰ ἐγκατάστασις ἢ «συνοικισμὸς» καθὼς ἔλεγαν οἱ παλαιοί, τῶν κατοίκων πολλῶν γειτονικῶν πόλεων στὴ θέσι μιᾶς, ποὺ δὲν ἠξαιροῦμε στὴν προκείμενη περίστασι ποιά ἀκριβῶς ἦταν· ἀλλ' ἢ Θέρμη βέβαια δὲν ἦταν. Ὁ Κάσανδρος μὲ ὅμοιον τρόπον εἶχε συνοικίσει καὶ ἄλλες μικρότερες πόλεις σὲ μία, ποὺ ἔκτισε κατὰ τὰ 315 καὶ μὲ τὸ ὄνομά του ὠνόμασε Κασάνδρεια στὸν ἰσθμὸ τῆς γλώσσας Παλλήνης. Ἀπὸ τὸ ὄνομα δὲ τῆς γυναικὸς του Θεσσαλονίκης καὶ τὸν ἄλλο ἔπειτα σπουδαῖο συνοικισμό του, ποὺ κατόπι ἐπεκράτησε νὰ λέγεται ἀπλούστερα Θεσσαλονίκη, ὠνόμασε Θεσσαλονίκεια, κατὰ τὰ Στρατονίκεια, Λαοδίκεια, ἀπὸ μία Στρατονίκη καὶ Λαοδίκη, ἢ καὶ κατὰ τὰ Ἀλεξάνδρεια ἀκόμη καὶ ἄλλα τέτοια, ποὺ χρεωστοῦν εἰς τοὺς κτίστας τὰ ὀνόματά τους. Ἀλλὰ εἰς τὸ ὄνομα ὅμως πάλι Θεσσαλονίκη τῆς θυγατέρας τοῦ Φιλίππου (ἀπὸ ἄλλη μητέρα καὶ ἄχι ἀπὸ τὴν Ὀλυμπιάδα), δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητήσωμε καμιά νίκη κατὰ Θεσσαλῶν, ποὺ καὶ ὁ Φίλιππος ὄχι πολεμικῶς, ἀλλὰ μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴ διπλωματία του πρὸ πάντων προσοικειώθηκε καὶ μὲ τοὺς Μακεδόνας του συνένωσε, ἀλλὰ ἀπλὸ ὄνομα, ποὺ δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ ἐξάπαντος μία ἰδιαίτερη ἀφορμὴ διὰ νὰ δοθῇ σ' ἓνα πρόσωπο.

Ὁ συνοικισμὸς ὅμως τῶν διαφόρων μικροπόλεων τοῦ τόπου εἰς τὴν μία θέσι τῆς νέας κοινῆς ὄλων τῶν κατοίκων τῶν πόλεως δὲν ἦταν μόνον χωρὶς καμιά ζημία γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῆς θέσεώς της, ἐδῶ, πρῶτα βέβαια γιὰ ὅλους τοὺς λόγους ποὺ χτίζονται καταλλήλως πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν, ἢ μόνες τοὺς τρόπον τινὰ φυτρῶνουν, ὅλες οἱ σπουδαῖες πόλεις· ἔπειτα δὲ καὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὴ φυσικὴ τῆς ὠραιότητα. Ἡ ἐκλογὴ αὐτὴ ἐξασφάλισε γιὰ τὴ νέα πόλις ἓνα κέρδος, μεγάλο μάλιστα.

Ἐπειδὴ, εἰς τὴν ἴδια θέσι αὐτῆς, δὲν εἶναι καμιά ἀμβιβολία, πρέπει νὰ προϋπῆρχε μία ἀπὸ τὲς πολλὰς προηγητριές της μικροπόλεις, καθόσον ἀδύνατον ἦταν νὰ μὴν

πέση εἰς τὰ μάτια τῶν ἀρχαιοτέρων ἀνθρώπων ἢ σπουδαιότης τῆς τοποθεσίας εἰς τοῦτο ἀκριβῶς τὸ σημεῖο τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου, πού καὶ ἄλλως παρουσίαζε τὰ κάλλιστα πλεονεκτήματα γιὰ ἕναν ἀστικό συνοικισμό ὡς πρὸς ὅλα του τὰ συμφέροντα καὶ πᾶσα του ἀνάγκη καλλίτερα ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλο γειτονικὸ ἢ πλησιόχωρο τόπο. Ἄς σκεφθῆ κανεῖς ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο κεῖται ἐπάνω στὴ μοναδικὴ εἴσοδο ἀπὸ τὸ μεγαλείτερο μέρος τῆς πανώριας Χαλκιδικῆς, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ ἐνδότερο εὐλίμενο καὶ ἀσφαλέστερο μέρος τοῦ μεγάλου κόλπου πρὸς τὴν ἀπέραντη καὶ πᾶμπλουτη ἐνδοχώρα τῶν τριῶν σημαντικῶν ποταμῶν τῆς μέσης καὶ τῆς ἄνω Μακεδονίας, τοῦ Ἄξειοῦ, τοῦ Λουδίου καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος. Ἀμέσως δὲ ἀπὸ τὴν ὥραία καὶ ἐκτεταμένη ἀκρογιαλιά ἐδῶ, πού μισόκυκλα ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ μικροῦ Καραμπουρνοῦ, τῆς Μέλαινας ἄκρας τῶν ἀρχαίων καθὼς εἶπαν, καὶ τοῦ μικροπόταμου Ἐχεδώρου (ἢ Γαλλικοῦ σήμερα) γειτονικὰ πλέον πρὸς τὸ Δέλτα τοῦ Ἄξειοῦ, ὑψώνονται εἰς τὰ νῶτα της, σὲ μιὰ μεγάλη γραμμὴ, τὰ χαμηλὰ γεώδη πρόβουνα τοῦ παραπίσω παρεκτεινομένου ὀλοπράσινου καὶ καλλίμορφου ὄρους Χορτιάτη, μὲ κορυφὴς μέχρι χιλίων διακοσίων μέτρων καὶ μὲ πηγὴς πλούσιες ἐνῶ τὰ ἴδια πάλι πρόβουνα, καθὼς κατεβαίνουν βορειοδυτικὰ εἰς τὴν πεδιάδα πρὸς τὴν συμμαζευτὴ γωνία τοῦ ἐνδοτάτου κόλπου, πού ἀνέφερα, σχηματίζουν μιὰν εὐγραμμὴ μακρὰ ῥάχη, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποία ἕνα ἀσφαλέστατο, ὡς ἑκατὸν πενήντα μέτρα ὑψηλότερο, προβάλλον τμήμα προσφέρονταν μόνο του ἀπὸ τὴ φύσι γιὰ νὰ χρησιμῆσθῃ ὡς ὄχυρὰ ἀκρόπολις μιᾶς κάτω πόλεως, στὴν ἑλαφρὰ κατωφέρεια τῆς πλαγιᾶς πού ἰσόπεδη καὶ ὀμαλὴ φέρεται πρὸς τὴν ἀκρογιαλιά καὶ πρὸς τὸ λιμένα της, παράπλευρα ἀπὸ πλούσια περιβόλια καὶ δενδρῶνας ὥραϊους.

Ἔτσι λοιπὸν φαντάζομαι ὅτι ἀδύνατον ἦταν νὰ λείπῃ ἀπ' ἐδῶ ἤδη μιὰ πόλις ἀρχαία, πού θὰ ταῖριαζε καὶ τὸ ὄνομά της, ἂν δεχθῶμε ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ Ἄλλια, ἢτοι παραθαλασσία, καὶ πού αὐτὴν ἀκριβῶς καὶ ὁ Κάσανδρος ἐδιάλεξε γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ ἐδῶ ὡς εἰς τὴν καταλληλότεν ἀναμ-

φιοβητήτως θέσει τοῦ τόπου, τοὺς κατοίκους τῶν μικροπό-
λεων εἰς ἓνα δικό του μεγάλο κτίσμα, τὴν περίφημη ἔκτοτε,
μεγάλη, εὐδαίμονα καὶ ἐνδοξη Θεσσαλονίκη. Ἄλλ' ἐπιτυχη-
μένη ὅπως ἦταν ἡ ἐκλογή του γιὰ μιὰ τέτοια πόλι, ποὺ
παρουσιάζονταν ἀληθινὰ σὰν μικρογραφία τῆς περιφημῆς
Ἀλεξάνδρειας μὲ τὰ ἀντίστοιχα πλεονεκτήματά της εἰς τὸ
ἀντίστοιχον ἄκρον τῆς Μεσογείου, πιὸ ἐπιτυχῆς αὐτὴ ἀπέ-
βαινε καὶ λόγῳ τῆς ὠραιότητος τῆς φύσεως, γιὰ τὴν ὁποία
ξεχωριστὰ ἡ Θεσσαλονίκη ἀπέκτησεν ὑπέροχη θέσι μεταξὺ
πασῶν τῶν ἰσαξίων της κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴ σπουδαιό-
τητα πόλεων σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ σχεδὸν θὰ ἔλεγε κανεὶς
σὲ ὅλον τὸν κόσμον.

*
* *

Οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι, χωρὶς νὰ εἶναι ρωμαντικοί,
εἶχαν ὅμως βαθὺν τὸ αἰσθημα τῆς ὠραιότητος τῆς φύσεως,
ποὺ τόσον φαίνεται ὅτι εἶναι ξεχωριστὴ τάχα ιδιότης τοῦ
νεωτέρου πολιτισμένου ἀνθρώπου. Τὲς ἀποδείξεις γι' αὐτὸ
μπορεῖ νὰ εὔρη κανεὶς μέσα στὸν παλαιὸν ἀκόμη Ὀμηρο
καὶ κατόπι μέσα σ' ἓναν Σοφοκλέα καὶ Πλάτωνα. Ὁ σοφὸς
Ἡρόδοτος, μάτι παρατηρητικὸ καὶ πνεῦμα ἀνοικτὸ γιὰ
τόσα καὶ τόσα, μέσα σ' ἓναν ἀρχαῖκὸ ἀλήθεια, ἀλλὰ γιὰ
τοῦτο ἀδιάφθορο ἀκόμα καὶ εἰλικρινῆ ὠραιοκόσμον, μᾶς
φέρει, σὲ μιὰ μεγάλη στιγμή κάποτε μαζὶ μὲ τὸν ὑπερή-
φανον ἠγέτη μᾶς ἠπεύρου ὀλόκληρης κατὰ τῆς μικρῆς
Ἑλλάδος, τὸ θρυλικὸ Ξέρξη, σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τόπον ποὺ
ξανοίγεται ἔμπρὸς εἰς τὸ βλέμμα μας καὶ σήμερον ἀπαράλ-
λαχτα ὅπως τότε ἀπὸ ἓνα ὁποιοδήποτε σημεῖον ποὺ τὸν
πατοῦμε. Καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ σημεῖον θεωρῶντας τὴ γύρω
φύσιν, μᾶς κάνει νὰ κυττάζωμε σ' αὐτή, ὅπως αὐτὸς ὁ
κοσμογυρισμένος ἀνθρώπος καὶ γνήσιος τοῦ καιροῦ ἐκείνου
Ἕλληνα τὴν ἐκύτταξε καὶ βάζει νὰ τὴν θεωρήσῃ ὁ μέγας
Ἀσιάτης μονάρχης, ποὺ σταματᾷ κι' αὐτὸς ἐκεῖ γιὰ νὰ τὴν
ἀντικρύσῃ ὅπως ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐκκλητικῆς του ἐστρα-
τείας, καὶ ἡμεῖς κοντὰ σ' αὐτόν. Ἡ μεγαλοπρεπὴς ἔκτασις
γύρω ἀπὸ ἓναν μαγευτικὸ κόλπον, ἀπὸ τὴ Θέρμη στὴ μία

ποικιλόμορφη ἀκτὴ ἕως εἰς τὴν ἀντικρυνὴ σιμὰ στὴν ἐκβολὴ τοῦ Ἐγχεδώρου καὶ στὸ βαρὺ ρεῦμα τοῦ Ἄξειου, γίνεται ἡ ἀπέραντη στρατοπεδεία τῆς μεγάλης τοῦ Ξέρξου στρατιᾶς, ἐνῶ ὁ πολυάριθμος στόλος του πλαγιοδρομεῖ σ' ἕναν πελώριον ὄρμον. Καὶ τὴν ὥρα αὐτὴ τὸ θέαμα τοῦ Ὑπερμεγέθους Ὀλύμπου καὶ τῆς ἀποσχισμένης ἀπὸ αὐτὸν Ὅσσας μὲ τὰ μυστηριώδη Τέμπη ἀνάμεσα τῶν δύο βουνῶν σαγηνεύει τὴν ψυχὴ τοῦ παντοδυνάμου Ἀνατολίτου ἀνθρώπου. Τῆς μαγείας ὅμως αὐτῆς ἡ βαθεῖα ἐντύπωσις φαίνεται ὅτι κατέχει καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ ἱστορικοῦ, ποὺ σὲ μιὰ ὥραία του σελίδα μὲ τὴν ἴδια πάντοτε ἀρχαία ἑλληνικὴ σωφροσύνη καὶ τὴν πλαστικὴ, ὄχι ζωγραφικὴ, παράστασι τοῦ καλοῦ, μᾶς δείχνει τὴν ἀνώτερη ἐμφάνισι αὐτοῦ εἰς μιὰν εἰκόνα τῆς μεγάλης φύσεως σ' αὐτὴ τὴν κάποια μεγάλῃ στιγμῇ τῆς ζωῆς ἐνὸς παμμεγίστου κόσμου ἀπ' ἐκεῖ καὶ ἐνὸς δευτέρου, κατ' ἄλλον τρόπον μεγάλου, ἀπὸ δῶ, ποὺ τὰς πράξεις αὐτῶν, τὴν ἱστορικὴν τὸν συνάντησι καὶ τὴ μοιραία τὸν ἀντίκρυνσι ὁ θαυμάσιος Ἕλλην ἀνέλαβε νὰ ἐξιστορήσῃ. Τῆς μαγείας αὐτῆς τὴ δυνατὴ ἐντύπωσι στὸν τόπο τοῦτον, ποὺ τὰ φυσικὰ του γνωρίσματα παριμένουν στοὺς αἰῶνες τὰ ἴδια καὶ ποὺ στὸν ὀρίζοντά του, τὸν χαραγμένον ἀπὸ θάλασσα καὶ βουνά, σὰν σὲ ἕναν ὑπερκόσμιον ναὸ ἀπὸ τὴν οὐράνια ὄροφὴ του στὴν ἄκρῃ τοῦ γιγαντιαίου σηκοῦ κρέμεται τὸ πάμφωτο μυστηριακὸ ἀνάγλυφο μιᾶς θείας μεγαλειότητος, ὁ μέγας Ὀλυμπος —, τῆς μαγείας αὐτῆς τὴ δυνατὴ ἐντύπωσι θὰ αισθανθῆκε κάθε φωτισμένος ἄνθρωπος εἰς τὸ διάστημα τῶν μυρίων κατόπι ἡμερῶν μετὰ τὸν Ἡρόδοτο. Καὶ τὴν ἴδια δυνατὴ ἐντύπωσι ἔχει καὶ σήμερα κάθε στιγμῇ ὁ φωτισμένος ἄνθρωπος τοῦ νέου κόσμου ἀπὸ τὴ μαγικὴ Θεσσαλονίκη.

*
* *

Μικρὴ δὲν ὑπολογίσθηκε ἀπὸ τὸν κρίστη της, οὔτε ἀλλῶς παρὰ γιὰ ἕνα εὐρύτατο μέλλον μπροστά της ἡ Θεσσαλονίκη, ἀπὸ τὴν πρώτη γένεσί της ἀκόμη. Ἀπόδειξις εἶναι τὰ ἰσχυρὰ καὶ πολὺ ἐκτεταμένα ὄχρωμάτα ποὺ ἀπέκτησεν

εὐθὺς κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον μὲ τείχη καὶ πύργους ἐπιμελῶς ἰσοδομικῶς χτισμένους, μὲ ὄγκολίθους λαξευτοὺς τετραγωνικούς. Τὰ ὀχυρώματα αὐτὰ ἀντικατεστήθησαν κάμποσους αἰῶνες κατόπι ἀπὸ ἄλλα ρωμαϊκῆς τειχοποιίας, πού ἕως σήμερα σώζονται. Ἀλλὰ σὲ πολλὰ μέρη, καὶ ἀκριβῶς σ' ὅλα πού ἀποδείχνουν τὴν ἀρχικὴ ἔκτασι τοῦ περιβόλου πόλεως καὶ ἀκροπόλεως, διακρίνονται εὐκρινῶς τὰ λείψανα τῆς ὠραίας ἑλληνικῆς τειχοδομίας, πού κατόπι ἐσκεπάζθη ἀπὸ τὴ ρωμαϊκῆ. Καὶ ἡ ἔκτασις αὐτὴ ἦταν ἐπὶ ἕως ὀκτὼ χιλιο-

Θρησκευτικὴ ἀψὶς Γαλερῶν.

μέτρων, πού γιὰ τοὺς πλέον σπουδαίους χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀποδείχθηκε ἀρκετὴ γιὰ νὰ περιλάβῃ μέσα της μία μεγάλη καὶ ἀκμαία πόλι, δευτέρη κατὰ τὴ σπουδαιότητα μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολι τὸν βυζαντινὸν αἰῶνα, καὶ νὰ σχηματίσῃ ἕνα φρούριον πού καὶ στοὺς καιροὺς τῶν μεγάλων κινδύνων γιὰ ὅλη τὴ χερσόνησο κάτω ἀπὸ τὸν Αἴμο ἐπὶ Ρωμαίων καὶ Βυζαντινῶν ἔμπρὸς εἰς αὐτὸ πολλὰς φορὰς κάθε αἰῶνα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος καὶ καθ' ὅλη τὴ μεσαιωνικὴ περίοδο τὴ λύσσα τῶν ἔχυσαν πολυάριθμοι ἄγριοι ἐχθροί.

Μετὰ τὴν κρίσι τῆς, ποὺ γλήγορα ἤδη παίρνει καὶ στὴν ποίησι ἢ πόλις γιὰ τὴ λάμπη τῆς τὸ ὄνομα «Μήτηρ πάσης Μακεδονίας», μόλις κάπου τριάντα χρόνια ὑστερώτερα, χρησιμοποιεῖται ἔνεκα τῆς θέσεώς της ἀσφαλῶς καὶ τῆς δυνατῆς ὀχυρώσεώς της, ὡς καταφύγιον πρῶτα καὶ βάσις κατόπι πολεμική, ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἀντίγονο, νικημένο ἀπὸ τὸν Πύρρον τῆς Ἡπείρου, ποὺ γιὰ μιὰ στιγμὴ κράτησε καὶ αὐτὸς στὰ χέρια του τῆς Μακεδονίας τὸ σκῆπτρον. Τὸ 279 πέρασε σὰν θύελλα μόνον, καταστρεπτικὴ ἀλήθεια, ἀπὸ τὴ χώρα γιὰ νὰ σκορπισθῇ ἔπειτα πίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς μέσης Ἑλλάδος, στοὺς Δελφοὺς καὶ στὴν Αἰτωλία, ἢ ἐπιδρομὴ τῶν φοβερῶν βαρβάρων Κελτῶν, ὅταν ἔπεσε στὴν αἱματηρὰ πρὸς αὐτοὺς μάχη καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός. Ἔτσι δὲν ἐδόθηκε τότε ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἐπιδεῖξῃ ἡ Θεσσαλονίκη ὅλη τὴ σπουδαιότητά της τὴν πολεμική γιὰ τὴ χώρα. Ὁ πόλεμος ποὺ ἀκολούθησε κατόπι μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Ῥωμαίων ἐπολεμήθη εἰς εἰς ἄλλον τόπο, καὶ ἐκεῖ ἀποφασίσθηκεν ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας. Ἐναν αἰῶνα ὑστερώτερα, ὅταν ὁ Ῥωμαῖος Κικέρων ἔζησεν ἐπ' ὀλίγον στὴ Θεσσαλονίκη ὡς ἐξόριστος, ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς ἀποκρούσθησαν βάρβαροι Θράκες ποὺ εἶχαν προσβάλλει τὴ χώρα. Ἀλλὰ στὰ 253, ὅταν ἄρχισαν νὰ ἐνσκήπτουν οἱ μεγάλοι κίνδυνοι κατὰ τῆς χερσονήσου πλέον ὅλης τοῦ Αἴμου, καὶ τῆς Μακεδονίας ξεχωριστά, ἡ ἐπιδρομὴ τῶν νέων βαρβάρων Γόθων, καὶ τότε καθὼς καὶ στὰ 279 κατόπι, συντριβεται ἐπανειλημμένως ἔμπρὸς εἰς τὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ μητρόπολις τῆς Μακεδονίας, καθὼς εἶχεν ἤδη ὀνομασθῆ, παίρνει πλέον τὴν ἀποφασιστικὴ θέσι τῆς εἰς τὴν ἱστορία τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνας ὡς σπουδαιότατο προφύγιον αὐτοῦ. Στὰ τέλη τοῦ τρίτου αἰῶνος εἶναι αὐτὸ τοῦτο πρωτεύουσα τῶν χωρῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ, εἰς τὰς ὁποίας περιλαμβάνονταν ὄχι μόνον ἡ βερρινὴ Ἑλλάς ὅλη, ἢ μεγάλη δηλ. Μακεδονία ποὺ τὴν διέσχισεν ἢ ἀπὸ τὸ Δυρράχιον ἀρχίζουσα Ἐγνατία ὁδός, ἀλλὰ καὶ ἡ μεσημβρινὴ ὠσαύτως. Τὸ ἀνάκτορόν του χτίζει εἰς αὐτὴν ὁ γαμβρὸς τοῦ μεγάλου Δεσπότης Διοκλητιανοῦ Καῖσαρ

Γαλέριος καὶ κατόπιν Αὐγουστος, καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἐγείρεται εἰς τὴν πόλιν ἡ θριαμβευτικὴ ἀφίξις, ἡ «καμάρα» ποὺ σώζεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἔξοδο τῆς Ἑγνατίας ἀπὸ τὴν πόλιν, πρὸς διαιώνισιν τῶν νικῶν τοῦ αὐτοκράτορός της εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἔσχατιὰ τοῦ κράτους ἐπάνω εἰς τὸν Τίγγριν. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τὴν καθιστᾷ μεγάλη ναυτικὴ τοῦ βάσι καὶ ἀνοίγει καὶ ὀχυρώνει γιὰ τοὺς στόλους του τὸν λιμένα της, γιὰ τὸν ὁποῖον μιὰ ζωντανὴ καὶ ὠραία περιγραφὴ ἔχομεν ἀπὸ τὸν δέκατον αἰῶνα εἰς ἓνα ἔργον ἑξαιρετοῦ Θεσσαλονικέως συγγραφέως τοῦ καιροῦ ἐκεῖνου, τοῦ Ἰωάννου Καμενιάτου.

Ὁ Θεοδόσιος μετὰ ταῦτα, ποὺ εἶχε νὰ σώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῆ φοβερᾶ ἐπίθεσι τῶν Γότθων μετὰ τὴν κοσμοϊστορικὴ των νίκη ἐναντίον τῶν ρωμαϊκῶν στρατῶν στὰ 378, μεταχειρίζεται στὴ δεινότητι αὐτῆ περίστασι τὴ Θεσσαλονίκη ὡς βάσι τῶν πολεμικῶν του ἐνεργειῶν καὶ διατρίβει πολὺν καιρὸ σ' αὐτή. Ἔτσι στὰ 390 εὐρισκότουν ἐκεῖ, ὅταν ἡ βαρειὰ ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης φορολογία τοῦ λαοῦ στὴν ἀρχή, ἔπειτα μιὰ φιλονικία τιποτένια στὸν ἵππόδρομο, ἔδωκαν ἀφορμὴ γιὰ τὴ φοβερὴ ἐκεῖνη σφαγὴ χιλιάδων πολιτῶν ἀπὸ βαρβάρους μισθοφόρους στρατιώτας κατὰ διαταγὴν τοῦ ἰδίου Θεοδοσίου, ἡ ὁποία συνδέει τὸ ὄνομά του μὲ τὸν περίφημον ἐπίσκοπο τοῦ Μιλάνου Ἀμβρόσιον καὶ μὲ τὴν ταπεινώσει τοῦ πανισχύρου αὐτοκράτορος ἐμπρὸς εἰς ἓναν ἱερέα τοῦ νέου χριστιανικοῦ κόσμου.

Στὴν ἔφοδο ὅμως ἐκεῖνη ἀκριβῶς τῶν Γότθων, ποὺ καθ' ὅλη της τὴν ἐμφάνισι καταλαμβάνει κυρίως τὸ διάστημα τριῶν αἰῶνων, παρουσιάζεται ἡ Θεσσαλονίκη ὡς τῆς Εὐρώπης τὸ μάτι γιὰ τὸ κράτος, καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, πρὸ πάντων. Ἡ Ἑλλάς, ὅση δὲν ἦταν ἐντελῶς πλέον ἔξω ἀπὸ τὰ πρῦθρα τῆς ἀπόρητης Κωνσταντινουπόλεως, ἐσφίζονταν ἢ ἔπεφτε μὲ τὴ Θεσσαλονίκη. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεοδόσιος τὴν ἔχει σοβαρὰ νὰ φροντίσῃ γιὰ μίαν ἀνάλογο ἐνίσχυσι τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως αὐτῆς. Καὶ τὸ ἔκαμεν ὁ κραταιὸς αὐτὸς σ' ἓναν παμμέγιστον κίνδυνον ἀρχηγὸς τοῦ κράτους μὲ τὸν θαυμασιώτερο τρόπο, ἀναθέσας τὴν φροντίδα περὶ

τούτου εἰς ἕναν ἀνώτερον λειτουργὸν τοῦ κράτους, ποὺ ὁ πατέρας του, Ὁρμίσδας τὸ ὄνομα, ἡγεμονίδης Πέρσης καταφυγὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολι ἐπὶ Κωνσταντίνου, διέπρεψε εἰς τὴν πολεμικὴν ὑπηρεσίᾳ τῆς χριστιανικῆς πολιτείας καὶ ἀφῆκεν υἱὸν ὁμώνυμον, αὐτὸν ποὺ διεύθυνε τὴν ἐπὶ Θεοδοσίου τὴν ἀχύρωσι τῆς σπουδαιοτάτης πόλεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀκόμα καὶ σήμερα, μιὰ ἔμμετρος ἐπιγραφὴ δική του σ' ἕναν μεγάλον πύργον τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τῆς

Ὁ Ἅγιος Γεώργιος.

Θεσσαλονίκης μνημονεύει τὴν πράξιν του: «Τείχεσιν ἀρρήκτοις Ὁρμίσδας ἐξετέλεσσε — τὴν δὲ πόλιν...»

Οἱ καιροὶ ὅμως δὲν ἄλλαξαν κατόπι διόλου, ἀλλ' ἀκολούθησαν μάλιστα ὅμοια τρομαχτικοὶ κατὰ τὸν πέμπτο, τὸν ἕκτο, τὸν ἑβδομον αἰῶνα, κατὰ μικρότατα ὀλίγων ἐτῶν διαστήματα, καθόσον ἀπειρα στίφη βαρβαρικῶν ὄρδων ξεχνόμενα ἐπάνω στὴ χώρα, ἀφοῦ τὴν ἀπογύμνωσαν πρωτίτερα, καὶ στὸν ἀγροτικὸ τῆς πρὸ πάντων πληθυσμὸ μέγασον

χαλασμό ἔφεραν, σὲ πολὺν ὑπαιθρο τόπο σιὸ τέλος, ἔξω τοῦλάχιστον ἀπὸ τὰς πόλεις, ὡς νέοι του κύριοι ἐγκατεστάθησαν.

Καὶ οἱ φοβεροὶ αὐτοὶ Οὐννοὶ πρῶτα, ποὺ καὶ πολὺ γλήγορα ἄλλη κατεύθυνσι μακρὰ πρὸς δυσμὰς ἐπῆραν καὶ ἐκεῖ ἐξαφανίσθησαν, ἔπειτα Ἀβάροι καὶ Σλαῦοι, τοῦτοι πρὸ πάντων, κατὰ μυριάδας μυριάδων ἀπὸ τὸν Δούναβι καὶ κάτω ἕως εἰς τὴ μεσημβρινὴ Θράκη καὶ Μακεδονία σὲ μεγάλες χῶρες ἐξαπλωμένοι καὶ ἕως εἰς τὰς ἀκτὲς τῆς θάλασσης διαρκῶς κινούμενοι, μὲ συμπληρωμένο πλέον τὸ ἔργον τῆς τελειωτικῆς κατοχῆς τόσου τόπου, καθαρὰ ἔδειξαν ποιά τύχη καὶ γιὰ τὸ ὑπόλοιπο μέρος αὐτοῦ ἐπεφύλατταν.

Καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ὅμως τώρα ἔδειξε τί ἄξιζε γιὰ τὸ κράτος καὶ γιὰ τὸν ἑλληνισμό στὴν ἔνδοξή του Εὐρωπαϊκῇ πατρίδα.

Ἡ Θεσσαλονίκη προσφέρει τώρα τὴ μεγίστη ὑπηρεσία ποὺ εἶχε νὰ χαρίσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν αὐτοκρατορία συνακολούθως, ἐκπληρῶνουσα τὴ μεγάλη τῆς ἀποστολῆ ἀνάμεσα εἰς τὸν μεσαιωνικὸ ἑλληνικὸ κόσμον καὶ συνακόλουθα γιὰ ὅλη τὴν ἐξέλιξι αὐτοῦ εἰς τὸν νεότερον ἑλληνισμό, ποὺ τὴ ρίζα του δυνάμωσε τότε στὰ πλατιά καὶ βαθιά ἐδάφη ἐκείνου, τὸ γερὸ κορμὸ του ἔθρεψε κατόπι στὴ σκληρὴ ἀτμοσφαιρα τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοὺς κλώνους του σήμερα σὲ πλούσια αὔξεισι γιὰ τοὺς νέους καιροὺς ξαπλώνει.

Οἱ Σλαῦοι διαχυμένοι κατὰ ἔθνη καὶ κατὰ φυλὰς στὴν καρδιά τῆς χερσονήσου μεταξὺ Μαύρης θάλασσης καὶ Ἀδριατικῆς, καὶ ἀσφαλῶς ἐδῶ ριζωμένοι, ἕνα μόνον ἀκόμη πρᾶγμα περιέμεναν, νὰ ἐνωθοῦν ὑπὸ κάποιον ἰσχυρὸν δυνάστη ἐπάνω σὲ χῶρες ἐπικαιρότατες τῆς νοτιανατολικῆς Εὐρώπης σ' ἕνα μεγάλο καὶ ὁμογενὲς κράτος, ὅμοιο μὲ τοῦ φημισμένου μεγάλου Γότθου Θεοδωρίχου στὴν Ἰταλία πρωτίτερα, ἢ καλλίτερα μὲ τὸ Φραγκικὸ τοῦ Πιπίνου καὶ τοῦ Καρόλου στὴν καρδιά τῆς Λύσεως, ἀκριβῶς τὸν ἴδιον καιρό.

Ἀλλὰ γιὰ τέτοια μεγάλη τύχη δὲν ἦταν φαίνεται γεννη-

μένοι οἱ Σλαῦοι. Οὔτε τὸ σκέφθησαν γιὰ τοῦτο ἴσως ποτέ, τέτοιο μεγαλεῖο.

Ἔτειναν ὁμῶς φανερά πρὸς ἓνα ἄλλο μεγαλεῖο πρακτικώτερο καὶ πολὺ πλέον εὔκολο. Καὶ αὐτὸ ὄχι μόνον τὸ πῆραν μὲ τὰ σωστά των πρὸ ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ καὶ σοβαρὰ δοκίμασαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν πολλὰς φορὰς καὶ μὲ ὅλες των τὲς δυνάμεις.

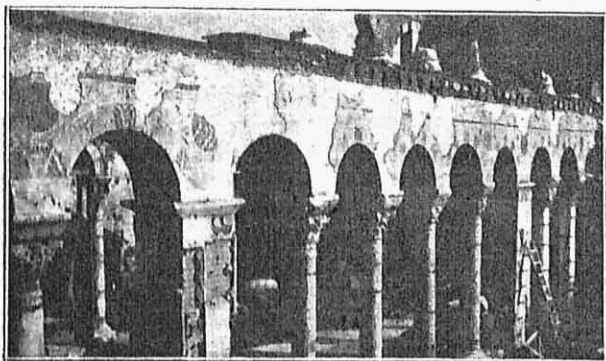
Φυλὰς Σλαβικὰς πολυὼνυμες ἐπικίνδυνα εἶχαν χωθῆ ἀνάμεσα σὲ πόλεις ἑλληνικὰς βέβαια καὶ φρούρια καὶ θέσεις δυνατὰς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τὰ βορειότερα περάσματα τῶν Μακεδονικῶν βουνῶν, καὶ παντοῦ στὴν ἀτελείωτη πεδιάδα τοῦ Ἄξιου εἶχαν ἐπικρατήσει ἕως ἐμπρὸς εἰς τῆς Θεσσαλονίκης τὰ ὄχυράματα.

Καὶ εἶχαν ἤδη κάμη καλὰς γνωριμίας ἀσφαλῶς μὲ τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸν, εἶχαν ἐμπορευθῆ μὲ τὰς πόλεις του καὶ βέβαια εἶχαν συνηθίσει πλέον νὰ ρίχνουν τὰ μάτια των μὲ κάποιον πόθο πρὸς τὸ θαλπερὸ ἥλιο τῆς μεσημβρινῆς χειρσονήσου καὶ τὴ γοητεία νὰ αἰσιάνωνται τῆς γαλανῆς ἑλληνικῆς θάλασσης. Θὰ εἶχαν ξεβγῆ ἤδη πολλὰς φορὰς καὶ μὲ τὰ πλουρία των στὶς ἀκτὲς τοῦ ὠραίου κόλπου καὶ ἀσφαλῶς θὰ εἶχαν τολμήσῃ καὶ παρκατάω νὰ φιδιάσουν ἀκόμα, ἀφοῦ καὶ μὲ τὰ ὀσονδήποτε ἀδύνατα σκίαφι των καὶ μὲ τοὺς ἀδεξιωτέρους των στολάρχους ἄφοβα ὤρμησαν ν' ἀντικρῦσουν τοὺς δρόμους καὶ τὰ πυρπολικά των ἀνικίτων αὐτοκρατορικῶν στόλων ἐμπρὸς εἰς αὐτὸ τὸ Βυζάντιον.

Καὶ ἡ μεγάλη, πλούσια, ὠραία, πολυθρύλητη Θεσσαλονίκη, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς εἶχε καὶ τὸν πλοῦτο της τὸν περισσότερο καὶ ἦταν ἡ ἐξώπορτα τοῦ σπιτιοῦ των, ἦταν ἀνάγκη τάχα αὐτὴ μόνη νὰ χαίρεται τὰ καλὰ της χωρὶς διόλου νὰ τῆς μέλλῃ γι' αὐτοὺς τοὺς χωρυάτας της καὶ δούλους τῆς ἐργασίας καὶ σκλάβους της ἀκόμα καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσι τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς κρατῆ μάλιστα τὸ μεγάλο δρόμον κλειστὸ σὲ κάθε προχώρησι πρὸς ἓναν ἀπέραντο κόσμον, ποὺ θὰ τοὺς ἔφερναν ἐκεῖ γρήγορα-γρήγορα καὶ ἀπαλὰ τὰ φουσκωμένα πανιά των πλοίων των σὺν τὰ φτερά των ἀνέμων;

Βέβαια αὐτὸ μποροῦσαν νὰ ποθήσουν τὸ ἐμπόδιο νὰ λείψῃ ἀπὸ ἐμπρὸς των. Καὶ ἐδοκίμασαν δύο, τρεῖς, πέντε, πολλὲς φορὲς μὲ δύναμι καὶ τόλμη βαρβαρική νὰ τὸ συν-
 τρήσουν· ἀλλὰ ἐσυντρίφθηκαν ἐπάνω του αὐτοῦ.

Ἄκαταμάχητη ἡ Θεσσαλονίκη τοὺς ἔκαμε κάθε φορὰ νὰ γυρίσουν πίσω μὲ ματωμένα τὰ χέρια καὶ τὸ πρόσωπο καὶ μὲ τραύματα στὸ σῶμα. Ἡ Θεσσαλονίκη τοὺς ἀπομάκρυνε κάθε φορὰ μὲ μιὰ δυνατὴ χειρονομία ἀπὸ κοντὰ τῆς στὰ 617, στὰ 626, τέσσαρες ἄλλες φορὲς μεταξὺ 675 καὶ 681,

Ἐσωτερικὸν Ἁγίου Δημητρίου.

ὁπότε στὰ 677 ἰδιαιτέρως ἡ ἐκ θεμελιῶν ἀπὸ σεισμὸν συγκλονισμένη πόλις μὲ θαυμαστὸν ἡρωϊσμὸ μίαν ἔφοδο πὺν τρεῖς φορὲς ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἡμέρας ἐπαναλήφθηκε, νικηφόρως ἀπέκρουσε, ἐνῶ καὶ ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἄλλη μιὰ φορὰ στὸ ἀναμεταξύ, στὰ 657 σὲ ἀνοικτὴ μάχη τοὺς ἴδιους ἐχθροὺς εἶχε νικήσῃ, μόνον τῶν δὲ οἱ κάτοικοι πάλι στὰ 657 μία ἀπὸ τὴ θάλασσα ἄλλη ἔφοδο τῶν φοβερῶν Ἀράβων κουρσάρων εἶχαν ἀποκρούσῃ καὶ στὰ 687 ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς εἶδεν ἡ πόλις νὰ σέρνῃ ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἐξήντα χιλιάδες αἰχμαλώτους πολέμου Σλαύ-

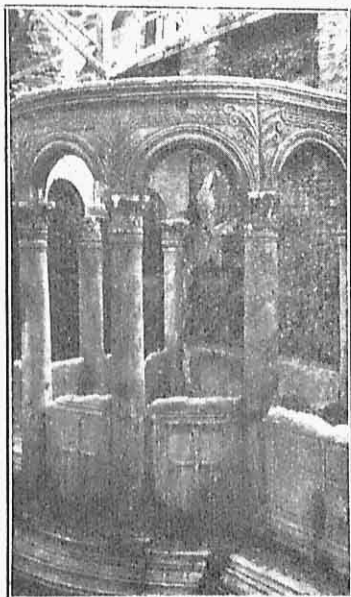
ους, ὕστερα ἀπὸ μιᾶ μεγάλης ἐπιτυχῆ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ ἐπίμονου σκληροῦ ἐχθροῦ, ὠργανωμένη ἐξεπίτηδες ἀπὸ τὴν Κωσταντινούπολι.

Μὲ τὴ Θεσσαλονίκη ὅμως ἔτσι, καὶ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη τὴν ἰδίαν, ἐσώζονταν ἡ Μακεδονία ὅλη ὀριστικῶς ἀπὸ τὸ Σλαυικὸ κατακλυσμό, καὶ χωρὶς ἄλλο ἢ νοτιὰ Ἑλλάς μαζὶ ὀλόκληρη ἀπὸ τὴν ἐπικινδυνότατη ἐπικράτησι τῶν Σλαύων ἐκεῖ ἐπάνω, εἰς τὴν συνέχεια μάλιστα μιᾶς ἄλλης νεοφερμένης τώρα καὶ ἀγριώτερης ἀπὸ τοὺς Σλαύους φυλῆς, τῆς Βουλγαρικῆς, ποὺ ἐσφηνώθηκε ἀμέσως κατόπι στὴ βορραία καὶ τὴ μέση χερσόνησο, βαρβαροπατημένη πλέον κατὰ μᾶκρος καὶ κατὰ πλάτος ὀλότελα.

Ποιά ὅμως ἀνεξάντλητη δύναμι καὶ θαυμαστὴ ζωτικότητα ἀντιλοῦσε ἡ Μακεδονία καὶ ἡ γειτονική της βόρεια Ἑλλάς ὅλη ἀπ' αὐτὴ καὶ μόνη τὴν ἀπροσμάχητη θέσι ἐδῶ τῆς θεοφροσύνης ἀληθινὰ Θεσσαλονίκης καὶ ἀποκλειστικῶς ἀπὸ αὐτῆ, δείχνει τὸ κακὸ ποὺ τὴν εὗρηκε στὰ 904 ἀπὸ τοὺς ὠργανωμένους κουρσάρους Ἄραβας τῆς Κρήτης ἐξ αἰτίας μιᾶς ἀμελείας τῆς διοικήσεώς της καὶ ἔλεινοῦ φερσίματος ἐνὸς ἀρχηγοῦ τῆς μοίρας τοῦ στόλου, ποὺ εἶχε ταχθῆ γιὰ τὴν ὑπεράσπισί της. Ἡ πόλις πανωλέθρως σχεδὸν ἐν ἀκαρεῖ κατεστράφη. Καὶ ὅμως θαυμαστῶς εὐθύς πάλι τὴν πρώτη της θέσι ἀνέλαβε καὶ σὲ μιᾶ ὑπέροχη ἀνθησι πάλι ἐμπῆκε καὶ ἀκμή, ποὺ διαρκεῖ τώρα σωστοὺς τέσσερες συνεχεῖς αἰῶνας καὶ αὐτὸ σὲ ὅλες τὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος μιᾶς ἀνώτερης πολιτισμένης κοινωνίας, ὅσο καὶ ἂν μερικὲς στιγμὲς καὶ τώρα στὴ ζωὴ της πίκρες δὲν τῆς ἔλειψαν.

Καὶ ὅταν στὰ 1019 ὁ μέγας Βασίλειος Β', βεβαίως ἓνας ἀπὸ τοὺς περιφανεῖς στρατηλάτας καὶ ἐξόχους ἡγεμόνας τοῦ κόσμου, ἕνας ὅμως ἀπλῶς ἀπὸ ἄλλους πολλοὺς μεγάλους εἰς τὴ μακρὰ σειρὰ τῶν ὁμοίων του εἰς τὸ ὑπερήφανο Βυζάντιον, ἀφοῦ ἐπὶ τριάντα ἔτη τὴ Θεσσαλονίκη πρὸ πάντων ὡς βᾶσι τῶν ἐνεργειῶν του γιὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς του ἀγῶνας εἰς ἐπανειλημμένες δυσκολώτατες ἐκστρατεῖες, μάχες

καὶ κινήσεις στρατιῶν μὲ πλήρη ἐπιτυχία πάντοτε μεταχειρίσθηκε, μετὰ τὴν τελικὴν του νίκη ὡς θριαμβευτῆς ἀπὸ τὴ Μακεδονία στὰς ἐνδόξους Ἀθήνας κατέβηκε, στὲς μεγάλες αὐτὲς ἡμέρες αἰσθάνθηκε ἀναμφιβόλως, ὅπως ἡμεῖς τὸ αἰσθανόμεθα αἰῶνες μετ' αὐτὸν σήμερα, ποιά σειρά ἔθνικῶν ἀγῶνων συνέδενε τὰς τύχας τοῦ ἑλληνισμοῦ μεταξὺ τοῦ

Ἡ φιάλη εἰς τὸ αἶθριον τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

πέμπτου πρὸ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἐνδεκάτου μετὰ Χριστὸν αἰῶνος καὶ ποιά σημασία ἐπομένως ἐλάμβανε γιὰ τὴ θέσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν πορεία τοῦ κόσμου, κοντὰ στὰς Ἀθήνας τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου καιροῦ ἢ Θεσσαλονίκη τοῦ τότε νέου παρόντος.

Δὲν εἶναι μαγικὸς οὔτε φανταστικὸς ὁ σύνδεσμος αὐτός. Εἶναι ἱστορικὸς, πραγματικὸς ἐπομένως καὶ ἀληθινός.

Καὶ πῶς ἐνώνονται σὴν ἀδιάσπαστη αὐτὴ ἱστορία τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων τὰ μακαριστὰ χρόνια 480 πρὸ Χριστοῦ καὶ τὰ γύρω στὰ 300, 400, 600, 700, 1000 μετὰ Χριστόν, καὶ λάμπουν πάλι ὕστερα ἀπὸ πολὺν - πολὺν καιρὸ ἀπάνω σ' αὐτὰ τὰ 1912, 1913, ποὺ δὲν ἤμποροῦν νὰ μὴν εἶναι καὶ τοῦτα παρὰ ἓνας κρῖκος μόνον γιὰ ἄλλα ὅμοια μέλλοντα, ὅπως τὰ ἴδια πάλιν πρὸς τόσα παρελθόντα ἓνας συνδετικὸς κρῖκος μόνον χθὲς καὶ προχθὲς ὑπῆρξαν!...

Θεσσαλονίκη, 4 Μαΐου 1928.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

